

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ

У статті досліджено практичні питання економіко-статистичного аналізу державних фінансів та їх ефективного використання. Розглянуто методичні аспекти статистики державних фінансів, запропоновані принципи надання оцінки, проведено комплексне економіко-статистичне дослідження обраної проблематики.

The practical questions of the economic-statistical analysis of public finances and effective utilization of the finance are discussed. The methodical aspects of statistics of public finances are considered, the principles of an estimation are offered, the complex economic-statistical research of the chosen problem is carried spent.

Постанова проблеми у загальному вигляді. Питання обліку грошових коштів, їх здобуття завжди були актуальними питаннями макроекономічного розвитку держави.

Зв'язок проблеми з важливими науковими та практичними завданнями виходить з того фактору, що статистика фінансів дуже важлива галузь макроекономічної статистики. Предметом вивчення якої є створення й використання фінансових ресурсів, кредит і грошовий обіг. Вірне усвідомлення цих питань, дозволяє достовірно оцінити показники державних фінансів і макроекономічну ситуацію в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження, які стосуються обраної проблеми, свідчать про наявність комплексних та досить вичерпаних розробок із застосуванням статистичних моделей, але у дослідженнях практично відсутній аналіз фінансового стану країни та практичних шляхів виводу країни з кризи. Такому аналізу й присвячено матеріал цієї статті. Сьогодні вже існують праці зарубіжних і вітчизняних науковців і практиків з питань проблем державних фінансів та глобалізації. Зокрема, це праці О. Н. Бикова [1, с.143], В. А. Михайлова, В. С. Буянова [2, с.56], Б. А. Денисова [3, с.213], М. М. Савельєва [4, с.325], у яких автори детально вивчають теоретичні проблеми обліку грошових коштів та глобалізації. Однак, залишаються все ще не достатньо вивченими питання макроекономічного розвитку країни та пов'язаних із цим проблем глобалізації в контексті окремо взятої країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вітчизняні вчені, наприклад М. Долішній, М. Козоріз і Д. Полотенко відзначають, що досліджуючи наслідки глобалізації, не можна назвати їх однозначними, тому що вони мають двоїтий вплив на стан речей та процесів [5, с.26–36]. Але, незважаючи на всі плюси та мінуси, необхідно визнати, що процес глобалізації має історичні і економічні передумови і є незворотнім. Тому на даному етапі розвитку постає завдання забезпечення конкурентоспроможності економіки України в сучасних умовах. Конкурентоспроможність економіки ототожнюється із конкурентоспроможністю держави – здатністю економіки однієї держави конкурувати з економікою іншої держави за такими показниками, як ефективність використання всіх видів ресурсів, забезпеченість ними народного господарства, зменшення розмірів тіньової економіки, а головне – забезпечення високого та постійно зростаючого рівня життя населення.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, що існуючий економіко-статистичний аналіз державних фінансів з одного боку, та з іншого боку – їх ефективне використання повинні бути в неперервному взаємозв'язку.

Дослідження, що присвячені моделюванню впливу фінансової глобалізації на економічний розвиток країни, набувають особливої важливості та актуальності у контексті фінансової інтеграції України у світову спільноту та процесі вступу України до СОТ. Методи економетрії та математичного моделювання в економіці дозволяють провести повний аналіз наслідків політики фінансової лібералізації, у тому числі й для України. Однак виникає необхідність у часовій систематизації результатів вже проведених досліджень, оскільки висновки вчених кардинально відрізняються один від одного та не є поширеним у науковому просторі України. Детальний аналіз досліджень, проведений видатними західними вченими, дозволяє зробити висновки, щодо методики, необхідної бази даних та операціях при дослідженні впливу фінансової глобалізації на розвиток України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найгострішою проблемою сучасності стає проблема подолання розриву між багатими країнами й навіть країнами з високими й низькими доходами в багатьох, чи точніше, у більшості випадків, практично неможливо в найближчому майбутньому. Метою цих країн повинне бути не наближення та не відставання за рівнем розвитку до багатих країн, а ефективне скорочення розриву. Розвинуті країни також не будуть стояти на місці.

Деякі країни не тільки не досягли високих темпів зростання в минулому, але також і не будуть здатні це зробити й у майбутньому.

Фінанси різних галузей економіки є складовою частиною фінансової системи. Вони відображають грошові відносини, які виникають у відсотках кругообігу основних й обігових коштів при виробництві й реалізації продукції або послуг, а також при створенні й використанні грошових фондів як підприємств так і держави в цілому. За допомогою раціональної організації фінансових потоків забезпечений безперервний кругообіг коштів, їхнє своєчасне надходження, правильність розподілу за джерелами та цільовому призначенню й використанню цих коштів [6, с.34–39].

Об'єкт статистичного вивчення фінансів враховує утворення й використання фінансових ресурсів, кредит і грошовий обіг. Фінанси – невід'ємна частина ринкових відносин й одночасно інструмент державного регулювання. У рамках курсу національного рахівництва й макроекономічної статистики особливу увагу варто звернути на статистику державних фінансів, грошового обігу й кредиту, які є взаємозалежними процесами на макрорівні.

Державні фінанси є найважливішою сферою фінансової системи країни. Державні фінанси – це грошові відносини з приводу розподілу й перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту й валового національного доходу, а також частини національного багатства, пов'язані з формуванням фінансових ресурсів у розпорядженні держави і його підприємств, а також використанням державних коштів на потреби оборони й управління, соціально-культурні потреби членів суспільства, виробничо-економічні й науково-технічні програми. Державні фінанси включають бюджети різних рівнів державного управління, позабюджетні фонди, державний кредит, фінанси державних підприємств.

Важливу роль у складі державних фінансів відіграють бюджетні взаємозв'язки на територіальному й місцевому рівні. За допомогою бюджетних відносин у розпорядженні державних структур мобілізується значна частина національного доходу. Окрему ланку в складі державних фінансів утворюють позабюджетні фонди. Позабюджетні фонди розрізняють за функціональним призначенням (які мають економічний, соціальний або природоохоронний характер), а також за рівнем управління (загальнодержавний, територіальний і регіональний). Тенденції розвитку статистики державних фінансів такі, що показники власне бюджету й показники позабюджетних фондів можуть відбиватися в єдиному блоці – статистика державного бюджету. Тому що в умовах ринкової економіки переважна частина дохідної частини бюджету це податкові надходження, то має сенс розглянути статистику державних

фінансів з точки зору бюджету.

Державний бюджет визначає форми й методи утворення державних фінансових ресурсів, а також напрямки їхнього використання в інтересах суспільства особливо соціально слабо захищених категорій населення. Основним завданням статистики державного бюджету є характеристика основних його параметрів, що визначають зміст і спрямованість фіскальної політики. Більш конкретно це завдання полягає в тім, щоб визначити:

1. Загальний обсяг доходів і витрат державного бюджету.
2. Структуру доходів державного бюджету.
3. Структуру витрат державного бюджету.
4. Розміри й структуру оподаткування.

Рух фінансових ресурсів відбувається у вигляді переміщення інвестиційного капіталу. Залучення іноземних капіталів у банківську систему України здійснюється повільно, їхня питома вага складає лише 13–14%, тоді як, наприклад, у Чехії, Польщі та Болгарії – відповідно 41%, 33% та 82%. Загальний обсяг таких інвестицій в економіку України дорівнює лише близько 3,9 млрд. дол. при потребі, по різних підрахунках, у 40–50 млрд. дол. [6, с.56–61].

Аналіз податкового тягара населення в економіці обмежувався посиланнями на низькі ставки податку на прибуток та нагадуванні про безкоштовний соціальний захист населення з боку держави. Аналіз оподаткування підприємств не мав сенсу, оскільки в умовах превалювання державної власності та фінансування їхньої діяльності державою, важко було розрахувати дійсний рівень податкового навантаження. Отже, існуючий поверхневий еквілібріум в оподаткуванні містить в собі глибоке протиріччя.

Удосконалювання системи оподаткування в Україні є одною з найважливіших завдань та шляхів створення високоефективної економіки. У системі виробничих відносин податкові системи обслуговують розподільну сферу. Тому, виходячи із суспільних функцій, податки варто відносити до фінансово-економічних категорій.

Суспільний механізм дії податків такий, що з одного боку, кожна держава прагне одержати максимальну суму надходження коштів у бюджет від оподаткування. З іншого боку, кожен платник податків прагне заплатити як можна менше. Виходячи із цього, більші надходження від податків можуть бути лише тоді, коли платників податків буде багато, а самі податки для платників будуть невеликими й вони не будуть ухилятися від їхньої сплати.

Власне кажучи, податкова система – це не голосний, не формальний соціальний договір між державою й платниками податків, фізичними і юридичними особами як суб'єктами господарської діяльності, коли останні згодні добровільно поділитися з державою частиною своїх доходів. Якщо такої згоди немає, коли платник протестує проти високого вилучення частини його доходів на користь держави, коли він вважає такі дії стосовно нього несправедливими, він намагається сховати свої доходи від держави цілком або частково, веде їх «у тінь».

Отже податкові системи можуть впливати на соціально-економічні процеси в країні як позитивно, так і негативно.

Для створення надійної економічної бази й передумов розвитку економіки країни на шляху до ринку, ефективного рішення питань соціально-економічного розвитку як безпосередньо на виробничому рівні, так і на рівні галузей, регіонів й у народному господарстві в цілому, велике значення має дотримання на практиці принципів соціальної справедливості, заснованих на ефективному механізмі суспільного регулювання й контролю за мірою праці й мірою споживання.

В основі ж контролю з боку держави й суспільства в цілому за мірою праці й мірою споживання й оцінки ступеня ефективності функціонування й досягнення мети суспільного виробництва лежить розподіл створеного товаровиробником продукту на необхідний і прибавочний і на підтримку на певному рівні їхніх співвідношень. Саме розчленовування

праці і його продукту на необхідний, котрий входить у безпосереднє індивідуальне споживання виробників і членів їхніх родин, та прибавочний, котрий завжди служить задоволенню загальних суспільних потреб, як би не розподілявся цей прибавочний продукт і хто б не функціонував як представник цих суспільних потреб, становить одне з найважливіших положень теорії розширеного відтворення.

Тому при рішенні питань створення ефективної системи оподаткування це положення повинне бути обов'язково враховане. Воно може служити тією основою, тією базою, що дозволить визначити загальні принципи оподаткування підприємств, всіх суб'єктів підприємницької діяльності й бути, таким чином, економічно обґрунтованою формою контролю з боку суспільства за мірою праці й мірою споживання в умовах різноманіття форм власності.

Загальною рисою необхідного продукту є те, що ця частина продукту надходить в особисте споживання працівників і забезпечує відтворення їхньої робочої сили, усіх умов їхнього життя й діяльності. Вартісним еквівалентом необхідного продукту виступають фонди оплати праці, матеріального заохочення, соціального розвитку, інших доходів і можливостей у досягненні найбільш високих результатів, не залежно від форм власності.

Вочевидь, формуючи податкову політику, податкове законодавство, механізми оподаткування варто виходити насамперед із сукупних вилучень частини доходів на користь держави, і сукупних відрахувань на загальнодержавні й місцеві потреби, із гранично припустимого рівня сукупного оподаткування.

Практична статистика державних фінансів узагальнює дані й підготовлює статистичну інформацію, необхідну для аналізу й планування діяльності органів державного керування й розробки економічної політики. Незважаючи на важливу роль міжнародних стандартів у реформуванні вітчизняної статистики взагалі й державного бюджету зокрема, організаційно-відомча структура економіки й особливості практичної діяльності органів державного управління відображаються в статистику.

У діючому міжнародному стандарті по статистиці державних фінансів підкреслюється, що в статистику державного бюджету облік проводиться на основі реєстрації фактичних грошових потоків (касовий метод), у той час як у СНС – на основі сум, що нараховують, або, інакше кажучи, на момент виникнення дебіторської й кредиторської заборгованості. Проте необхідно звернути увагу на те, що в процесі перегляду стандартів збору й обробки статистичних показників по державним фінансам, початого

Міжнародним валютним фондом передбачається перейти від реєстрації по переважно касовому методі до реєстрації методу нарахувань. Передбачувані нововведення забезпечать найбільш повне охоплення показників запасів і потоків, що мають відношення до уряду, у тому числі операцій і зобов'язань не грошового характеру, дозволить залучити у систему статистики державних фінансів важливі показники, що вимірюють не грошові потоки, наприклад такі як споживання основного капіталу, списання безнадійних боргів та інше.

Податки, таким чином, стали головним інструментом у руках держави, який надав можливість гарантувати встановлення напрямку грошових потоків від населення до державного бюджету. Результати наведеного аналізу дають підстави для спростування міфу про низький рівень оподаткування населення в економіці, та відкривають складний механізм стовідсоткового перекладання як прямих, так і непрямих податків саме на населення.

Аналіз досвіду непрямого оподаткування в розвинених країнах світу, дає можливість його використання в Україні, дозволить не тільки уникнути скорочення бюджетних коштів, а й підвищити регулятивний потенціал податку на додану вартість.

Глобальна система теперішнього устрою світу веде до уніфікації законодавства, у тому числі й податкового. Не є виключенням і Україна. Однак, перед тим, як приступати до податкової реформи, необхідно визначити її основні принципи. Доцільно, щоб такими принципами були:

- стабільність законодавства. Численні поправки до законів, регулюючих податок на додану вартість, значно змінили його першо-початкову економічну сутність;
- податки не повинні конкурувати один з одним на законодавчому полі;
- податкова реформа повинна сприяти залученню до легального економічного обігу ті значні суми, які, за оцінками спеціалістів, знаходяться сьогодні на руках у населення України;
- податки повинні стимулювати виробництво, створення нових робочих місць, підвищувати інвестиційну привабливість економіки України [8, с.34–38].

Висновки і перспективи подальших розробок. Дуже важливим, на думку автора статті, є надання рекомендацій по вдосконаленню статистики державних фінансів та механізму їх обліку, а також ефективної податкової політики та податкового законодавства, яке забезпечує значну частку державних фінансів. Тобто, основним завданням на сучасному етапі є розробка концепції розвитку фінансової системи України, яка б не тільки задовольняла сучасним потребам суб'єктів господарювання, відповідала європейським та міжнародним принципам функціонування, могла б забезпечити безболісний вступ до будь-яких інтеграційних об'єднань та у глобальну фінансову систему в цілому, але й враховувала б циклічність інтенсивності розвитку глобалізації економіки та фінансів з огляду на той факт, що в світовій економіці поступово складаються передумови до уповільнення цього процесу.

Список використаної літератури

1. Быков О. Н. Международные отношения: Трансформация финансовой структуры государства / О. Н. Быков. – М.: Наука, 2003. – 573 с.
2. Современная теория глобализации. Экономические очерки / [под ред. Б. А. Денисова]. – М.: ГУУ, 2002. – 186 с.
3. Савельев Н. Н. Река времени. История мирового развития / Н. Н. Савельев. – Краснодар: Пересвет, 2002. – 264 с.
4. Мировая экономика [учеб. пособ.] / [отв. ред. Б. М. Маклярский]. – М.: Международные отношения, 2004. – 424 с.
5. Долішний М. Національна економіка в умовах глобалізації / М. Долішний, М. Козоріз // Вісник НАН України. – 2002. – № 3. – С. 26–36.
6. Синцеров Л. Длинные волны глобальной интеграции / Л. Синцеров // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 5. – С. 34–39.
7. Яхно Т. П. Сучасний стан іноземного інвестування в Україні: регіональний аспект / Т. П. Яхно, Ю. В. Полякова // мат. міжнар. конф. [«Глобалізація економіки: нові можливості чи загроза людству?»] (21 – 22 березня 2001 року). – Д.: ДонДУЕТ, 2001. – С. 56–61.
8. Шепель Д. Есть куда нести / Д. Шепель, И. Шинкаренко // Эксперт. Украинский деловой журнал. – 2005. – № 5. – С. 34–38.

Прийнято до друку 18.05.2012